

RENĐŐRSÉG, CSENDŐRSÉG ÉS HONVÉDSÉG HATÁRVÉDELMI FUNKCIÓI A MAGYAR KIRÁLYSÁGBAN

A trianoni határok által kialakult katonaföldrajzi helyzet, a békediktátum által előírt katonai rendelkezések, valamint az ellenséges utódállamok gyűrűjében előállt katonapolitikai helyzet megkövetelte, a rendvédelmi szervek és a határőrizetet ellátó szervek (vámórség, határórség), valamint a honvédség együttműködését, és közös felhasználását az ország határainak védelmében egy esetleges fegyveres konfliktus esetén.

Nézzük meg, hogy milyen elvek szabályozták és írták elő a határőrizetet ellátó és a határmenti rendvédelmi szervek, valamint a honvédség alakulatainak szerepét egy esetleges határmenti fegyveres konfliktusban, mielőtt az, háborúvá szélesedett volna. A jobb megértés kedvéért a déli határszakaszon is diszlokáló szombathelyi vegyesdandár példáján mutatom be határőr alakulatoknak szerepét a határvédelemben.

A Magyar Királyi Vámórség 1921. őszére állt fel. A m. kir. honvédségről szóló törvény módosítása¹²⁸ négyezeröttszáz főnyi létszámot engedett. Az Antant közbiztonsági megfontolások alapján hozzájárult az új szervezet felállításához. Magyar részről azonban a területet a m. kir. Honvédség részének tekintették. Ez azt jelentette, hogy a honvédség engedélyhez kötött létszámán felül ez a fegyveres erő a határ mentén települt.

A kishatárforgalmi határátkelőhelyeket a m. kir. Vámórség és utódszervei felügyelték. 1932-ig a m. kir. Vámórség szervezeti felépítése nemigen, legfeljebb területi elhelyezkedése változott. 1931-ben a m. kir. Vámórség hét kerületre, ötvennégy szakaszra és 1512 órsre oszlott.

Konkrét határszolgálati feladatok ellátására azonban az engedélyezett létszámból is csupán 3417 fő volt beosztható, a többiek a szervezet működéséhez szükséges funkciókat látták el. A beosztható létszám azonban soha nem volt teljes. Mintegy 1300 fő volt távol rendszeresen (továbbképzések, szabadság, betegség, vagy éppen a fogdában stb.). A csaknem 2266 km hosszú államhatár őrzésére 2100 fő maradt. Ebből a létszámból kellett a közel kétszáz kishatárforgalmi átkelőhely állóórségét is kiállítani, amely a pihenőben lévőekkel együtt 800 főt tett ki. Az őrzésre így ténylegesen 650 fő marad, a pihenőben lévőket leszámítva. A Magyar Királyság határainak őrzését összesen 325 járőr látta el, kétfős járőröket alapul véve. A tiszti állományt, az országos felügyelőségen és kerületeken kívül a szakaszhoz nevezték ki. Egy szakasznál általában négy-hat tiszt teljesített szolgálatot.

Az őrsök létszáma öt és tizennégy fő között mozgott, a vámőr-szakaszparancsnokságok pedig tizenhat fővel működtek. A szakaszok alá úgynevezett utazást ellenőrző őrsök is tartoztak altiszttel, illetve tisztesekkel, a kishatárforgalmi határátkelőhelyek és a kevésbé forgalmas távolsági határátkelőhelyek határforgalom-

¹²⁸ A m. kir. honvédségről szóló 1921:XLIX tc. egyes kiegészítéséről és módosításáról szóló 1922. évi III. törvénycikk

ellenőrzésének végrehajtása, illetve felügyelete céljából. A szakaszparancsnokságokat nyomozókutyákkal is ellátták. Az őrsökön – az utazást ellenőrző őrsök kivételével – járőrkytát alkalmaztak.

A Magyar Királyi Vámőrséget 1932 őszén szervezték át Magyar Királyi Határőrséggé. A volt vámőrkerületek mint határőr kerületparancsnokságok, magasabb parancsnokság jelleggel működtek tovább. A határőr kerületparancsnokságok működési területén és névleges alárendeltségében egy-egy határőrezredet hoztak létre. Az ezredek szervezete, fegyverzete stb. minden tekintetben megegyezett a m. kir. Honvédség gyalogezredeivel. A határőrizethez, azon kívül, hogy látszólag a kerületparancsnokságok alá rendelték őket, nem sok közülük volt, a valóságban a vegyes dandárok harmadik, rejtett ezredét képezték.

A m. kir. Határőrség kerületeinek másik, különálló részét az úgynevezett határszolgálatosok alkották. A korabeli terminológia e névvel különböztette meg a határőrizeti feladatokat, ellátókat a határvédelemre létrehozott szervezettől. A határőrkerület-parancsnokságok alárendeltségében három határőrosztály tartozott. A határőrosztályok pedig három határőrszárnyból álltak. A határőrszárnyak pedig általában négy határőr őrs munkáját irányították. Az osztály- és a szárnyparancsnoki helyek tisztii beosztások voltak. A hét határőrkerület-parancsnokság alárendeltségébe huszonegy osztály, valamint hatvanhárom szárny, illetve 156 őrs tartozott. Az őrsök személyi állománya tíz és huszonnyolc fő között mozgott. A leggyakoribbak a tizennégy és tizenkilenc fő közötti létszámmal rendelkezők voltak. Az elméleti járőrsűrűség 1932-ben 266 járőr volt, a változatlan határszakaszra a m. kir. Vámőrség által korábban biztosított 325 járőrrel szemben.

A kishatárforgalmi határátkelőhelyeket ezen felül 250 „álló őrség” vigyázta, amely az átlépéseket is végrehajtotta. Csupán a kaposvári, majd a pécsi, a szegedi és a debreceni kerületeknél haladta meg a járőrök száma az állóőrségeket. E kerületeknél a járőrök és állóőrségek megközelítőleg 60 és 40%-os arányban oszlottak meg. A többi kerületnél fordított helyzet alakult ki.

1935-ben a m. kir. Határőrségnél szervezetmódosítást hajtottak végre. Ennek során az amúgy is névleges függőségi viszonyban lévő határőrezredek teljes egészében elválasztották a határőrkerületektől. A határőrkerület-parancsnokságok, csapattest-parancsnokság jelleget kaptak. A határőr kerületparancsnokságok felett a vegyesdandár-parancsnokságok azonos hatáskört gyakorolhattak, mint a szervezetszerű honvédségi alakulataiknál.

A határőr osztályokat határbiztosító osztályokká szervezték. Az új határbiztosító osztályok gazdasági hivatallal és néhány mesteremberrel (cipész, szabó stb.), valamint egy árkász- és egy rádiós rajjal gyarapodtak. Kerületenként három-négy határbiztosító osztályt alakítottak ki, összesen huszonnégyet. A határbiztosító osztályok alárendeltségébe kettő-öt határügyi tiszt tartozott. Összesen hetven határügyi tisztii helyet hoztak létre. Az ő parancsnokságuk alatt álló, kettő-öt őrs képezett egy alosztályt. Összesen 157 határőr őrs működött. A határbiztosító osztályok alárendeltségébe helyeztek egy-egy határbiztosító szárnyat (zászlóaljzat). A határbiztosító szárnyakat elkülönítették a kerületek többi alakulataitól. Ezek már a határvédelem erőihez tartoztak. A határszolgálatosok és a határbiztosító szárnyak állomáshelyeit, a határbiztosító osztályparancsnokságok székhelyeire telepítették.

1937-ben a hét határőrkerület huszonnégy biztosító osztályból, hetven határügyi tiszti alosztályból és 155 határőr őrsből állt. A m. kir. Határőrség személyi állománya ekkor a határbiztosító szárnyak kivételével 7314 főt foglalt magába. Ebből a létszámból a konkrét határszolgálatos (határőrizeti) feladatokat, illetve azok irányítását 5734 fő végezte.

1938. október 1-től a Határőrség a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe került, ahol határ vadász- (határ vadász) alakulatokká szerveződtek és a határőrizet mellett a határvédelmet is, ellátták. A kettős szervezésű Határőrség egyik része alkalmas volt a zöldhatár őrizetére, másik része rendes gyalogalakulat volt, tüzérséggel, aknavetőkkal.

A határőrizetet és határvédelmet különböző szolgálati utasítások szabályozták. Az akkor érvényben lévő A-43. Honvédelmi Határszolgálati Utasításban foglaltak kiegészítését, konkretizálását és aktualizálást szolgálták a katonai kerületek, vegyesdandár parancsnokságok, később a hadtestparancsnokságok által kiadott utasítások, rendeletek a határvédelemre.

Az utasítások felépítése igazodott az A-43. Utasítás felépítéséhez. Az alapelv az volt, hogy a Honvédelmi határszolgálatban részt vevő „minden szerv csak annyit kap, amennyi reá tartozik.” Az A-43. Utasítással a honvéd, határőr, csendőr, rendőr, pénzügyőr, folyamőr, parancsnokságokat, (dandár-, ezred-kerület-, osztály-, állomásparancsnokság, kapitányság, igazgatóság, stb.) szervezeti egységeket (zlj, őrs, stb.) és személyeket (határügyi tisztt) láttak el.

A határőrvben lévő határőr, folyamőr, csendőr, rendőr és pénzügyőr szervek együttműködésére annak fejlesztésére és ellenőrzésére különösen nagy figyelmet szenteltek. Ennek érdekében minden Határszolgálatban résztvevő szerv előjárójától, szomszédjától, vagy más szervtől kapott és a Határszolgálatot, érintő jelentést, vagy közlést, egy a rendeletekhez csatolt íven feljegyzett, amit az előjáró szemléje alkalmával láttamozott. Ezeket, az előjegyzési íveket minden év április 1-jén fektették fel. A cél az volt, hogy az együttműködést gyakorolják, „minden a Határszolgálatban közreműködő szerv figyelmét állandóan ébren tartsák, valamint erről meggyőződjenek, illetve ha szükséges tevékenyen beavatkozhatnak.” Elsősorban a határőrségnek a többi közrendészeti szervvel való együttműködésének helyezték a hangsúlyt.

A határszolgálatban közreműködő szerveket ellátták a rájuk vonatkozó és minden határszolgálati fokozatra külön-külön kidolgozott „határszolgálati végrehajtási utasítással”. A kidolgozásnál a legfontosabb elv az volt, hogy minden „határszolgálati fokozatra való előkészület a határvédelem gyors és hatékony életbeléptetésének célját is szolgálta.”

A határszolgálatban való sikeres közreműködést minden parancsnokságtól megkövetelték. Ezért olyan előkészületeket kellett tenni, hogy adott időben rögtön reagálni tudjanak. Korabeli megfogalmazással, hogy „azok minden időpontban cselekvéssé legyenek kiválthatók.” Ugyanakkor hangsúlyozták, hogy „az előkészületek állandó élet és működőképes állapotban való tartása minden arra hivatottnak elsősorú kötelessége.” A vegyesdandár parancsnoka évente kétszer, egyszer a téli és egyszer a nyári időszakban köteles volt ellenőrizni, hogy a Határszolgálat „biztos végrehajtásának megvannak-e a feltételei.”

A határszolgálat első fokozata a „Határszolgálat rendes viszonyok között” volt. A rendes viszonyok a normális „béke” állapotokat jelölte. Ez volt az alapszolgálat. A

Határszolgálatot a határőrség és a közrendészeti szervek utasításainak megfelelően végezték. Az összekötetés biztosításra nagy hangsúlyt fektettek. A földi figyelés megszervezésére, magas-figyelők saját hatáskörben (községek közreműködésével, stb.) való létesítése és az éjjeli figyelés előkészítésére nézve a határőr kerületeknek minden lehető el kellett követni, állt az utasításban. A figyelőrendszer már békében a határvédelem szükségletei szerint telepítették.

A határszolgálat második fokozata a „fokozott határszolgálat” volt. Ez általában megegyezett a rendes viszonyok közötti Határszolgálattal, csak az ellenőrzés intenzitása, mértéke nagyobb, amelyet a határügyi tisztek a járőrszolgálat sűrítésével értek el. Fokozott határszolgálat elrendelése után minden kiképzést beszüntettek és az összes rendelkezésre álló erőt a járőrözésnél „külszolgálatban” alkalmazták. A határőrség esetenkénti megerősítését más alakulatokkal csak a vegyesdandár parancsnokság rendelhette el.

Fokozott határszolgálat elrendelése estén a határszolgálatban résztvevő szervek közötti együttműködés, valamint „az észlelet kicserélése” fokozott jelentőséggel bírt. „Sokszor jelentéktelennek látszó dolgok fontosak, így a legkisebb részletekre is kiterjedjen”- hangsúlyozta az utasítás.

A határszolgálat harmadik fokozata a „határzár” volt. A határzár elrendelésének részleteire vonatkozó utasítás megérkezéséig a határon átvezető minden utat azonnal és megbízhatóan lezártak az A-43. Utasítás 17. pontja szerint. A biztosító osztagok 5 főből álltak. Határzár esetén a határőrség teljes állománya a járőrözésnél a "a külszolgálatban" működött közre. A határforgalom szabályozását és ellenőrzését az A-43 Utasítás 32. pontja értelmében végezték.

A határőrség tervezett megerősítését a vegyesdandár parancsnokság külön rendelte el. A határzár elrendelése estén tervbe vett, és előkészített katonai szempontból fontos műtárgyak (utak, vasutak, távíróvezetékek, stb.) megrongálására, megsemmisítésre vonatkozó parancsot csak a vezérkar főnöke adhatott ki.

Az együttműködő szervek összeköttetésének biztosítása érdekében a határzár elrendelése után a területileg illetékes csendőrkerület és a pénzügyőr igazgatóságok, valamint a rendőrkapitányságok 1-1 összekötő tisztet (tisztviselőt) küldött a vegyesdandár parancsnoksághoz.

A határszolgálat negyedik fokozata a „határvédelem” volt. A határvédelem a határszolgálat legfontosabb és „legéletbevágóbb” legmagasabb fokozata volt. Ezért a legtöbb utasítás az A-43. Utasításhoz tartozó kiegészítések voltak. A mozgósítást (az akkori elnevezéssel feliasztás) megelőző határvédelem elrendelésével a hadiállományra való feltöltést azonnal „önműködőleg” automatikusan kell végrehajtani.¹²⁹ A feliasztás (mozgósítás) elrendelésével a határvédelem azonnal automatikusan életbe lépett.

¹²⁹ A mozgósítás korabeli -rejtési célból történő -megnevezése "feliasztás" volt. A mozgósításnak két fajtája van: Az általános mozgósítás a hadihadrendnek teljes hadiállományra való megalakulását jelentette. A részleges mozgósításkor a haderőnek csak bizonyos seregtestei vagy fegyvernemei egészülnek ki hadiállományra.

A hadrendnek fokozatai voltak:
békehadrend - békeállománnyal,
békehadrend - hadiállománnyal,
hadihadrend - békeállománnyal és
hadihadrend-hadiállománnyal.

Csendőr, rendőr és pénzügyőri szervezetek a határvédelem részei „felriasztás” elrendelésekor annak a határügyi tisztnak a parancsnoksága alá lépnek, kinek területén szolgálatot teljesítenek. Azonban figyelemmel kellett lenni a mozgósítás alatti feladataikra

Abban az esetben, ha a határvédelem elrendelését határozta el, akkor az ott igénybe vett közrendészeti megerősítés a határbiztosító alakulatok feltöltésének befejezésével, egységeikhez vonulnak be. Határvédelem elrendelése után a határszolgálat különleges rendelkezései, pl.: naplóvezetés, stb., érvénybe léptek.

Az elmondottak illusztrálására – a rendelkezésre álló források alapján – bemutatjuk a határvédelemet a harmadik vegyesdandár területén 1936-ban. A szombathelyi katonai körletet a harmadik vegyesdandár alakulatainak diszlokációs területe alkotta. 1936-ban a három zászlóaljából álló ötödik (Szombathelyi) és a hatodik (Kaposvári) ezredből és a harmadik határőrkerület parancsnoksága alá rendelt három osztályba szervezett huszonkilenc határőrszázadból állt. Kiegészítve a dandár közvetlen (ezred géppuskás század, árkász század, tüzérszázad, vonatosztály, stb.) alakulatokkal és parancsnokságokkal.

A harmadik határőrkerület parancsnokság (Nagykanizsa), alárendeltségében három határőr osztály volt. A 3/I. osztályparancsnokság Körmenten volt, örsei az 1. határügyi tiszttel (Szombathely) alatti 1.-4. örsei: Kőszeg, Bozsok, Bucsú, Pornóapáti, a 2. határügyi tiszttel (Körment) 5.-7. örsei: Szentpéterfa, Pinkamindszent, Taródfa, a 3. határügyi tiszttel (Szentgotthárd) 8.-12. örsei: Vasszentmihály, Szentgotthárd, Alsószőlők, Felsőszőlők, Apátistvánfalva.

A 3/III. osztályparancsnokság Nagykanizsán volt. A 7. határügyi tiszttel (Őriszentpéter) alatti 13.-15. örsei: Kotormány, Muraszombatfa, Szentgyörgyvölgy. A 8. határügyi tiszttel (Lenti) 16.-19. örsei: Nemesnép, Lenti, Lendvaújfalu, Felsőszemenye, a 9. határügyi tiszttel (Murakeresztúr) 20.-22. örsei: Letenye, Tótszerdahely, Murakeresztúr.

A 3/II. osztályparancsnokság Nagyatádon települt, a 4. határügyi tiszttel (Gyékényes) 23.-25. örsei: Légrád, Gyékényes, Berzence, az 5. határügyi tiszttel (Babocsa) 26.-27. örsei: Vizvár, Babocsa, a 6. határügyi tiszttel (Barcs) 28.-29. örsei: Barcs, Krancsevica puszta, Az utazás ellenőrző kirendeltségek Gyékényesen és Nagykanizsán voltak.

Az elképzelés az volt, hogy a határvédelem elrendelésével három határvédelmi körlet alakul meg. A Körmenti Határvédelmi Körlet feladata: fedezni a Rába-völgyében lévő közlekedési vonalakat, a határvédelem súlya (az erők összpontosítása) a jugoszláv szakaszon van. A Nagykanizsai Határvédelmi Körletnek fedeznie kellett a nagykanizsai és zalaegerszegi közlekedési vonalakat, a védelem súlya a határvédelmi körlet déli részén van. A Nagyatádi Határvédelmi Körlet feladata: túlerejű támadás esetén század nagyságú erővel fedezni kellett a Somogy-szob (3/4. hb. szd.), Kaposvár (3/5. hb. szd.) és a Szigetvár (3/6. hb. szd.), felé vezető közlekedési vonalakat. A védelem súlya a Határvédelmi Körlet barcsi és gyékényesi részén van.

A harmadik határbiztosító csoport parancsnokság határvédelem elrendelésével azonnal áttelepül Keszthelyre, függetlenül attól, hogy elrendelték-e a mozgósítást (felriasztást) vagy sem.

A tartalékokat két (3/1., és a 3/2. hb. szd.) határbiztosító század alkotta, akik a határvédelem (Kháf, felriasztás) elrendelése után huszonnégy órával Körment és Szombathely vasútállomásokon készen álltak az elszállításra. Így a mozgósítás harmincadik órájától kezdve Zalaszentivánon (gyülekezési körlet) a határbiztosító csoport parancsnokság rendelkezésére áll.

Határvédelmi tartalékként egy zászlóalj (17/1.zlj.=3/I.hő.oszt.) és egy üteg (9/5. tart.üteg) Nagykanizsán a vegyesdandárparancsnokság rendelkezésére áll. Ugyancsak tartalékként jött számításba Nagykanizsán a harmadik vadász zászlóalj és a harmadik vadász üteg is. A határvédelemben alkalmazott erők átcsoportosítását és a szállítási lehetőségeiket külön intézkedésben szabályozták.

Minden határvédelmi egység, őrsig bezárólag önállóan, saját körletében elrendelte a felderítést. A közrendvédelmi erőket eredeti feladatuk teljesítése mellett rend fenntartására is alkalmazhatták. Ők csak mozgósítás elrendelésékor kerültek a területileg illetékes határügyi tisztek alárendeltségébe.

Az iratokból egyértelműen az derül ki, hogy a határvédelem súlya a minden esetben a kerület a nagykanizsai szakaszán volt. A határvédelemmel kapcsolatba az volt az elvárás, hogy a határokat, elsősorban a Mura, Dráva vonalat mindennemű ellenséges támadással szemben tudják tartani. Kisebbségi ellenséges csoportok betörését, garázdálkodását és a saját lakosság terrorizálását akadályozzák meg. „A határvédő csapatok a túlerővel szemben is csak lépésről lépésre térhetnek ki és legvégső esetben a (mozgósítás) felriasztás 5. napjáig legalább: a Kerka patak ÉK-i magaslatai, Zsófi h. 302 hárp. (háromszögelési pont), Kishegy 313 hárp., Bajcsa, Csurgó É., Csokonya É., Jákó h.113. hárp. vonalat (1:200 000 méretarányú térképen) tartaniuk kellett.”- írta elő a védelmi terv

Külön toldalékokat (a parancsok /parancs, Intézkedés, Utasítás/ kiegészítő része) adtak ki a műszaki munkálatokra, a híradásra és a híradó berendezésekre vonatkozóan, az anyagi (logisztikai) intézkedésekre. Kémelhárításra és hírszerzésre is külön intézkedtek. A jugoszláv hadseregről külön tájékoztatót adtak ki.

A katonai vezetés a határövezben lakó megbízhatatlan, – ellenséges érzelműnek ismert és valamilyen okból nyilvántartott – polgári egyéneknek a határövezből való eltávolítására nagy súlyt helyezett. Számoltak azzal, hogy a jugoszláv hadsereg ezekből, az elemekből külön szervezetet akarnak kiépíteni határövezben. Ezért a határvédelem esetén „ezen egyének azonnali kiemelés és ezekkel szembeni kíméletlen fellépés honvédelmi érdek.” Ezen egyének elfogását és a csendőrségnek való átadására külön szabályozták. A csendőrség feladata volt, hogy Keszthelyre szállítsa őket. Keszthelyen tervezték a 150-200 fő befogadóképes internáló tábor létesítését. A tábor akkor áll fel, ha a harmadik határőrkerület parancsnokság Keszthelyre települ, az előkészítő munkálatokat (szemrevételezés, kijelölés) az állomásparancsnokságnak kellett elvégeznie. Ugyancsak tervezték az internáltak felügyelet alatti munkába állítását is.

A határvédelem előkészítésére (tervezésére) nagy gondot és sok időt fordítottak. Az előmunkálatok (tervezés) konkretizálását pedig „Idő és munkabeosztás” készítésével oldhatjuk meg legkedvezőbbben, írta az utasítás. Egyben, együtt dolgozták ki a felriasztás (mozgósítás) előtti határvédelem esetére készülő határvédelmi terveket (a kiemelt hadiállományra való feltöltést) és a felriasztással (mozgósítással) életbelépő Határvédelem tervét. Ugyancsak összehangolták a határvédelemmel elrendelt műszaki munkálatokat, amelyek az alakulatok feltöltésével vagy felriasztással egyidőben folytak. Mind a két feladat kidolgozása egyenként három részből állt:

- a részletes időszámvetésből és feladat meghatározásból,
- a határvédelem és a műszaki munkálatok, valamint azok harcászati biztosítására vonatkozó intézkedésekből az első huszonnégy órára,

- és határvédelem végrehajtási tervéből az első huszonnégy órát követő időre.

A „részletes idő és munkabeosztás” magába foglalta az összes végrehajtandó tevékenységeket. Ehhez a Határvédelem végrehajtására kiszemelt csoportok, személyek részére, az általuk végrehajtandó tevékenységeket részletesen szabályozó munkajegyeket csatoltak. A munkajegyeken feltüntetett tevékenységek végrehajtásával megbízottak -de legalább a parancsnok - nevét ceruzával mindig feltüntették. Erre az időszakra, a legkisebb részletekre is kiterjesztették a tervezést. Az volt a felfogás, hogy a határvédelem elrendelésétől számított első huszonnégy órában hárul a határbiztosító alakulatokra a legtöbb irányú, a legsürgősebb és ezért a legfontosabb előkészítést igénylő tevékenységek sorozata.

Az időszámvetésre „munkabeosztásra” valamint a munkajegyek szerkesztésére a fr. 10. segédlet határozványai voltak a mérvadók. Mivel ezt a tevékenységet tartották a legfontosabbnak, ezért a határügyi tisztnek általánosságban kívülről kellett tudniuk a segédletek felhasználása nélkül.

A határvédelem harcászati biztosítására és a műszaki munkálatokra vonatkozó intézkedéseket, amelyek az első huszonnégy órára vonatkoztak a végrehajtással megbízott tisztnek parancsnoknak adták ki. Ezek általában vázlat – tervek – alakjában történt, amelyhez a rövid tájékoztatást és a feladatot megjegyzés formájában tüntették fel, amit vázlatban, vagy a megjegyzésben nem lehetett kifejezni, azt rövid írásbeli parancsban foglalták össze.

A határvédelemnek az első huszonnégy órán túli időszakára határvédelemterv – Vázlat megjegyzésekkel – készítését írták elő. A cél az volt, hogy a határőrkerület a határvédelemtervben rögzítettek alapján a későbbi szándékáról és várható feladatokról tájékoztassa a határbiztosító osztályparancsnokságokat, hogy azok erre az időszakra a saját határvédelmi tervüket ennek szellemében szerkeszthessék meg, mert az összeköttetés esetleges megszakadása esetén is csak ilyen módon tudtak a csoportparancsnok szándékai szerint működni.

A határügyi tiszt által készített terveket, azok kidolgozást, aktualizálását az osztályparancsnokok, az osztályparancsnokságok terveit a kerületparancsnokság minden év májusában szemléjük alkalmával ellenőrizték. Ha a hiányosságokat nem tudták helyszínen kiküszöbölni, azt azonnal jelentették. A források alapján tudjuk, hogy a harmadik vegyesdandár parancsnoka az utasítás kiadásakor külön felhívta a figyelmet néhány súlyosabb hibára: „Egy határbiztosító osztályparancsnokságnak alárendelt határügyi tisztnek egy tizenegy oldalas és több szövegmelléklettel ellátott határvédelem intézkedést adott ki, melyhez egyetlen vázlat sem volt csatolva. A valószínűleg már ellenséges tűzben végrehajtó határügyi tisztnek nem lesz ideje ennyit olvasni. A műszaki munkák harcászati biztosítására csak általános intézkedések tettek és az összes részletekre, mint például: tűzgépek kijelölése, tüzelőállások szemrevételezése, stb. a határügyi tiszt csak adott esetben akart intézkedni. A határmenti rombolások szerelési munkálataira, rendelkezésre álló csekély állomány a célszerű végrehajtást csak akkor engedi meg, ha csekély erőinket racionálisan használjuk ki. Minden ember percről-percre foglalkoztatva legyen. Ilyen és hasonló hibák kiküszöbölésére mindent el kell követni.”

A határvédelmi tervekben, illetve intézkedésekben foglaltakat a végrehajtásra kijelölt csoportokkal, személyekkel állandóan gyakorolták, alkalmazó megbeszéléseken, gyakorlati foglalkozásokon természetesen anélkül, hogy a legénységi állományukat a gyakorlat konkrét céljáról tájékoztatták volna.

A katonai vezetés a határvédelemre kikülönített, illetve a mozgósított alakulatok oldalainak és hátának biztosítására ún. községi osztagok szervezését is tekintetbe vette. Ezek egyszersmind az ellenség rajtaütéseinek kivédésére is felkészültek. A községi osztagok célja a határbiztosító századok körletében, a határövben, kellő mélységben egy összefüggő, ellenőrző szervezet létesítése volt, a határvédelemben résztvevő erők működésének megkönnyítésére, a harccal össze nem függő tevékenységekben való közreműködésre.

Az elv az volt, hogy „a megfigyelésnek és elhárításnak szélesebb alapokra való fektetése által zavarkeltési és kémkedési tevékenységeket elszigetelheti, ezáltal a hát és oldal nagyobb biztonságát szolgálja.”

A határvédelem elrendelésekor (amikor a határvédelmet nem előzte meg a felriasztás) és felriasztással (mozgósítással) életbelépő határvédelem (a felriasztás elrendelésével automatikusan életbe lép a határvédelem) esetén a határövbe eső összes községekben a harmadik határőr kerületparancsnokság irányítása mellett a határügyi tisztek megalakítják a helyi közigazgatási vezető közreműködésével. A határügyi tisztek a körletükbe eső községek közigazgatási elöljáróival az osztagok felállítását megbeszélték, szolgálat útjaik alkalmával azokat esetenként ellenőrizték. Az év folyamán a közigazgatási vezetők az osztagokat időnként összeállították. A beszervezett egyénekről a határügyi tiszt és illetékes közigazgatási közeg névjegyzéket vezetett. A névjegyzéket március 10-ig felterjesztették a kerületparancsnoksághoz.

A községi osztagokat a határmenti községekben lévő, a nem hadköteles évfolyamokba tartozó egyénekből - megszervezett, de be nem vonult tűzoltókból, erdő- és mezőőrökből, tizenöt évesnél idősebb levontékből kellett létrehozni. Ezen belül tervezték megalakítani a határvédelmi erődítésekbe bevont rögtönzött munkásalakulatokat is.

Községi osztagok feladata kizárólag a megfigyelés, helységbiztosítás figyélssel, figyelő őrszolgálat, kémelhárítás, zavarkeltés és pánik megakadályozása, gyűjtogatások, kártevések elhárítása, illetve azok bekövetkezésekor, elhárításukban való segítkezés, összekötő szolgálat ellátása, a műszaki munkákhoz munkaerő biztosítása és a műszaki munkák elvégzése, az anyagi utánszállító szolgálatban való közreműködés volt. Az osztagokat nem látták el katonai fegyverzetrel, ruhával, ezért „őket a harcmező közelében alkalmazni nem szabad” – írta elő az utasítás.

Az osztagoknak a határvédelem hatodik órájától együtt kellett lenniük. Ettől az időponttól kezdve alkalmazásukat és irányításukat tekintve alárendelték a területileg illetékes határbiztosító század parancsnoknak (határügyi tisztnek). A községi osztagok szolgálatának részben vagy egészben való beszüntetésére, teljes, vagy körletenkénti újbóli életbeléptetésére a határbiztosító csoportparancsnokság intézkedett.

A határügyi tiszteknek gyakorlatilag legalább évente egyszer ellenőrizni kellett az összes községi osztagok működését. Minden egyes községi osztagról, elhelyezésükről, helyi speciális alkalmazásukról, felszerelésükről (a helyben összeszedhető polgári, vadász és zsebfegyverekkel való ellátásukról) jelentést kellett tenni.

Az elmondottak alapján tervezték és szervezték meg a m. kir. Honvédség határmenti alakulatainak alkalmazását a közbiztonsági szervek bevonásával a határvédelem területén, az alacsony intenzitású fegyveres konfliktustól a háborúvá váló eszkalálódásáig

Irodalom:

1. Parádi József: A két világháború közötti Magyar királyság határőrizete (kézirat)
2. Parádi József: Határforgalom ellenőrzése és feladatai. Rendészeti Tanulmányok 1994/2
3. Parádi József (szerk) Magyar Rendvédelem Története Bp.1996
4. Kiss István Géza: Magyar Királyi Vámórség Története Bp. 1996.
5. Dombrády Loránd – Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség 1919-1945. Bp. 1987
6. Utasítás a katonai határőrizet tárgyában a M. Kir. Honvédség, népfelkelés, csendőrség és pénzügyőrség, határrendőrség számára. 1909.
7. Kivonatok az Utasítás a katonai határőrizet tárgyában... 1920. évi kiadás
8. Határszolgálat utasítás a M. Kir. Vámórség számára (H.U.)1925.
9. Járőrutasítás a M. Kir. . határórség számára (Jór.U.) 1934.
10. A-43. Honvédelmi határszolgálati Utasítás (H.H. U.) 1940.
11. Hadtörténelmi Levéltár: a szombathelyi katonai körlet (kerület) iratai